

”שהיו מגלין לי איזה דברים משורש נשמתי”

דורות המבול, הפלגה, המדבר ודורו של משיח
במשנת ר' צדוק

ר' אלעד נבו

ראשי פרקים:

מבוא

ימי הנעורים

דור המבול, הברית והתורה

דור הפלגה, דיבור ותורה שבעל פה

דור המדבר ודור המשיח

מבוא

מספרים על ר' צדוק הכהן מלובלין שכשהגיע בצעירותו לעיירה הפולנית על שמה הוא נקרא, היה נוהג ללמוד בביתו משך כל הלילה. ר' צדוק היה עילוי למדני שגדל בבית "מתנגדים", לכן נהג כמנהג בני התורה בליטא והיה קורא את דברי הגמרא בקולי קולות. עד כדי כך התלהב מתלמודו, שאנשי העיר היו מתאוננים ומספרים שמיום שהגיע לעיירה לא עצם איש את עיניו בלילות, כי תמיד נשמע קולו הרם של הכהן הלומד בביתו. ובכל זאת, כנראה שהיו רגעים בהם הספיק לעצום קצת את עיניו, שהרי אחד מתוך ספריו הרבים נקרא "דברי חלומות", בו הוא מתעד חידושי תורה שהתגלו לו בשנתו. מהקדמת הספר ניתן לראות עד כמה מעריך ר' צדוק את הרגעים הליליים בהן נשמתו שוטטה בעולמות עליונים, ואיזו תועלת רוחנית יש בהם:

רשימת דברים שנתגלו לי בעזרת השם יתברך בחלום הלילה ממה שעלה בזכרוני...
וחבל על דאבדין ומשתכחין כמה דברי תורה שחלמתי ולא רשמתי בשעתם אחר
הקיצו משנתי ונשכחו ממני.

(דברי חלומות, א)

החלום השלישי המתועד בספר נכתב באיזביצא, העיירה בה הכיר את מורו ורבו האדמו"ר רבי מרדכי יוסף ליינר, בעל "מי השילוח". מתיעוד החלום עולה כי מדובר בחלום מכונן, שהשפיע עמוקות על חייו של הכהן, ונדמה שבזכותו הבין כי איזביצא הוא המקום בו ירכוש את נתיב התורה שמיועד לו:

חלם לי בהיותי באיזביצא שהיו מגלין לי איזה דברים משורש נשמתי ובכלל הדברים היו אומרים לי כי הדור של משיח יהיה אותם הנפשות עצמן של דור המדבר (ומשיח נשמת משה רבינו ע"ה כנזכר ברעיא מהימנא (ג רמו ב) והם עצמן אותן הנפשות של דור המבול, דגם משה רבינו ע"ה היה שם כדאיתא בזוהר (ח"ג רטז, ב) וכמו שאמרו בחולין קלט, ב' בשגם גימטריא משה). ואז השחיתו דרכם וחטא זה נקרא בספרים חטאת נעורים וכ"א בהם כי יצר וגו' מנעוריו ותיקנו זה בדור המדבר והיה נקרא אז חסד נעורים (כגודע בסוד תאות אדם חסדו) כמו שכתוב זכרתי לך חסד נעוריך. והדור של משיח יהיה בסוד תתחדש כנשר נעורייכי שיהיה גם כן אותו הדור של חסד נעורים שיתחדש שנית. עד כאן תורף הדברים מה שאני זוכר עדיין.

(שם, ג)

רב צדוק חולם באיזביצא דברים משורש נשמתו. מדקדוק בדבריו עולה לעניות דעתי כי רב צדוק לא חשף בפנינו מהם אותם הדברים, אלא רק חלק קטן מהם: "ובכלל הדברים היו אומרים לי כי הדור של משיח יהיה אותם הנפשות עצמן של דור המדבר". עם זאת, נדמה שמדובר בנקודת מפתח יסודית בהגותו של רב צדוק, שאכן קשורה קשר עמוק לאישיותו והנהגתו הרוחנית. מעיון בכתביו השונים ניכר כי סוגיה זו חוזרת כמעט בכל אחד מספריו, בכל פעם עם דגשים קצת אחרים. ננסה במאמר זה לצעוד בעקבות פסקה זו של רב צדוק, להתבונן ביסודות שהיא מכילה ובביטוי שלהם בכתביו האחרים של רב צדוק.

ימי הנעורים

מה חלום זה מגלה לרב צדוק? נדמה שניתן לתאר זאת כמבט כולל על דרכו הרוחנית של עם ישראל, מהלך היסטוריוסופי ארוך-מבט, ממעוף הנשר, שמתחיל עם תחילת דרכה של האנושות ומגיע עד לימות המשיח. באיזביצא מגלה רב צדוק את המאפיינים השורשיים של עם ישראל, ומתוך גם כך את שלו הוא. בבסיס הגילוי הזה מונח חיבור בין הנשמות שנספו במבול, אל נשמות המדבר שיצאו ממצרים וקיבלו את התורה, ולבסוף אל הנשמות שיופיעו בדור ביאת המשיח. כלומר, נשמות דור המשיח כלולות מנשמות אותם שני דורות שכללו דמויות מלאות כוחות ועוצמות אדירים, שמהעבר האחד גרמו לחורבן העולם, ומהעבר שני גרמו להופעת

אותה חמדה טובה שהייתה גנוזה בבית גנזו של הקב"ה.¹ המשותף לשני הדורות הראשונים היא דמותו של משה, שעל פי הזוהר היה גם הוא חלק מהדור שנשחת במבול בעקבות מה שמכנה רב צדוק "חטאת הנעורים".² התיקון לחטאת הנעורים הופיע עם חסד הנעורים של דור המדבר, מה שאמור להגיע לשיאו בתקופת המשיח, אז לפי רב צדוק יופיע חידוש הנעורים כחידושו של הנשר, "תתחדש כנֶשֶׁר נְעוּרֵי־כִי" (תהלים קג, ה). על חידוש זה נעמוד בסוף המאמר וכעת נתבונן במושג "חטאת נעורים". כדי להרחיב את המבט על מהלך חלומי זה נתבונן בפסקה מצדקת הצדיק, צה שנדמה ומושפעת מאוד מאותו חלום:

בימי הנעורים רתיחת התאוה מתגברת ואז מרבה חטאים מצד היצר רע ר"ל והם חטאת נעורים וזה הי' בדור המבול כמ"ש שם כי יצר וגו' מנעוריו.

וגם כן מסגל טוב הרבה מצד היצר טוב וחשקות לדברי תורה וזה הי' דור המדבר כמ"ש וזכרתי לך חסד נעוריך והם עצמם אותם הנפשות כמ"ש בזוהר פנחס רט"ז סע"א ע"ש דהיי ראויים לקבל תורה במבול אלו זכו ונשמת משה היתה שם.

ודורו של משיח אז יהי' פעם ג' אותו דור בסוד מ"ש תחדש כנשר נעוריכי ואז יהי' התיקון הגמור שבאותו בערבוביא חטאת נעורים וחסד נעורים והטוב יתגבר על הרע

1 עיין זבחים קטז, א: "כשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי הגויים אחזתו רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנאמר 'ובהיכלו כולו אומר כבוד'. נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו: מה קול ההמון אשר שמענו? שמה מבול בא לעולם - 'ה' למבול ישב?' אמר להם: 'וישב ה' מלך לעולם', כבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם. אמרו לו: מבול של מים אינו מביא אבל [אולי] מבול של אש מביא, שנאמר 'כי הנה ה' באש יבוא?' אמר להם: כבר נשבע שאינו משחית כל בשר. ומה קול ההמון הזה ששמענו? אמר להם: חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם, וביקש ליתנה לבניו שנאמר 'ה' עוז לעמו יתן'. מיד פתחו כולם ואמרו: 'ה' יברך את עמו בשלום'.

2 באופן פשוט, קשה להבין את האמירה שמשה היה חלק מדור המבול, שכן מלבד נח ומשפחתו איש לא שרד את המבול. ואם נאמר שחי בתקופת המבול ומת אז לכאורה ח"ו היה למשה חלק בחטאת דור המבול. לכן יש להבין אמירה זו כאמירה הנוגעת לחלקו הרוחני של משה, ולא כדמות ממשית. דברי המהר"ל בגבורות ה', יח יסייעו אולי להבין זאת: "ותקרא שמו משה כי מן המים משיתהו... אלא שיש לדקדק במה שאמרה כי מן המים משיתהו, והוי לה לומר כי מן היאור משיתהו להורות מאיזה מים הוציאה אותו. ואומר אני כי שם משה הוא הוראה על עיקר ענין משה ומעלתו, אשר הוא מסולק ומוסר מן המים... תדע לך כי מעלת משה רבינו ע"ה מעלת הצורה לפי שהיה נבדל במעלתו מן החומר כי השכלים הנבדלים הם צורה בלבד, ומי שהוא קרוב למעלת השכלים הוא קרוב אל הצורה, ולכן היה משה רבינו ע"ה ענין צורה בלבד מבלי חומר, והמים הם הפך, כי המים אין להם צורה גמורה... לכן לא היה בא המיתה למשה שהוא צורה נבדלת רק על ידי מי מריבה, וכאשר רצה הקב"ה למחות כל צורה הביא עליהם מים למחות הצורה, שכן משמע לשון וימחו שבה עליהם מחוי הצורה... ומזה תבין דברי חכמים שאמרו במדרש בשגם הוא בשר בשג"ם בגמטריא משה, והיו ימיו מאה ועשרים בשביל זכות משה רבינו ע"ה נתן הקב"ה אריכות זמן להם מאה ועשרים, שהרי משה רבינו ע"ה היה חיי ומאה ועשרים".

ויהפכו לטוב. וז"ש בזה נח (עב ב) ובתיקונים (תי' יח) כד תחמי קשתא באנפי נהירין תצפי לרגלי משיח שהקשת הוא אות הברית נגד עונשי חטאת נעורים ובדורו של משיח יהי' זה באנפין נהירין בהארית פנים שהש"י מאיר עיניהם לדעת כי סר עונם בזה ועמך כולם צדיקים וגו' פי' שומרי הברית כנודע.

ההיסטוריה הא-להית מתחלקת על פי הגמרא לשלוש תקופות – אלפיים שנות תוהו, אלפיים שנות תורה ואלפיים שנות משיח.³ אלפיים שנות תוהו מתוחמות מבריאית העולם ועד לידת אברהם אבינו, השנים בהן התרחש המבול ולאחריו בניית מגדל ודור הפלגה. חלוקה זו לשלוש תקופות שונות מבליטה את היות אנשי דור המבול בראשית תהליך ההתפתחות האנושית, בזמנים בהם כל כוחות האדם מסתדרים להם אחד עם השני בצורה יצרית וראשונית מאוד. זוהי תקופת הנעורים של האנושות, בה התאוה מתגברת ועמה החטאים. עם זאת, ישנו גם צד טוב שיכול להופיע עם התפתחות כוחות אלה בתקופת הנעורים, "וגם כן מסגל טוב הרבה מצד היצר טוב וחשקות לדברי תורה", מה שהתבטא בדור המדבר שקיבל את התורה. דור המבול היה גם הוא ראוי לקבל את התורה, יחד עם משה שחי בדורם, אלא שאלו הטו את כוחותיהם לצד השלילי, עד כדי כך שהעולם נאלץ לעבור איפוס ורענון מחדש. מהלך היסטורי חדש היה צריך להתרחש, שבמהותו כולל תהליך מבוקר יותר, ובסופו כוחות הנעורים מתועלים על ידי עם ישראל לעוצמה האדירה שהופיעה בעולם עם מתן תורה בהר סיני.

כפירושו על פרשת השבוע "פרי צדיק" מרחיב רב צדוק על היסוד של "חטאת נעורים" וקושר אותו לעוון שפיכת זרע לשווא שנקשר לדור המבול:

...היינו בחינת נער שבקדושה שנאמר עליו "כי נער ישראל ואהבהו", והיינו מי שנשמר מנעוריו בקדושת הברית. וההיפך מי שפוגם בזה נקרא גם כן נער, בחינת חטאת נעורים, כמו שנאמר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", וזה נאמר על דור המבול שהיו מעותדים לקבל התורה, וכמו שאמרו בזה הקדוש (ג רטז ב) ובמדרש רבה (פרשה זו) ונרמז בשג"ם גימטריא משה. רק מפני שפגמו בקדושה ניתנה התורה ליוצאי מצרים שהיו מגדרים בזה ועליהם נאמר "זכרתי לך חסד נעורייך וכו'", ולכן נקרא מסך של פגם הברית כרובים בחינת נערות של ההיפך.
(פרי צדיק שמות, פרשת משפטים, ד)

3 עבודה זרה ט, א: "תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח".

ישנה נערות שבקדושה אשר שומרת על קדושת הברית, וישנה נערות של חטא הקשורה בפגימת הברית. דור המבול אשר היה מיועד לקבל את התורה פגם בקדושת הברית ולכן ניתנה התורה לדור יוצאי מצרים, אשר שמרו על קדושת הברית ונשארו בבחינת נעורים טהורה וקדושה.

בפסקה אחרת בפרי צדיק קושר רב צדוק בין פגם הברית של דור המבול לבין שאלתו של אברהם אבינו "בַּמָּה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה" (בראשית טו, ח). שאלתו של אברהם, שנתפרשה על ידי כמה מהפרשנים כפגם באמונתו,⁴ מוסברת אצל רב צדוק כרצונו של אברהם לדעת כי צאצאיו לא יחטאו בפגם הברית, כפי שחטאו דור המבול, ובכך יאבדו את הזכות לארץ ישראל אשר פולטת מקרבה את מי שחוטא: בזה החטא:

והנה ידוע שעיקר חטא דור המבול היה ביותר בענין פגם הברית, ואברהם ידע שזרעו יהיו מהנפשות מדור המבול שנכשלו בעון פגם הברית, וארץ ישראל איננה סובלת אנשים חוטאים כאלה... ועל כן כשאמר לו הקב"ה "אני ה' וגו' לתת לך את הארץ הזאת לרשתה", שאל במה אדע כי אירשנה, במה אדע שיתקיימו בה, באיזה כח יתגברו שלא יכשלו עוד בעון דור המבול, ועל זה השיבו השי"ת "כי גר יהיה זרעך וגו' ועבדום וענו אותם", ועל ידי העבדות והעינוי יתבררו ויתלבנו מחטא דור המבול.

(פרי צדיק בראשית, פרשת נח, ב)

דור המבול, הברית והתורה

יסוד זה של הקשר בין הדורות השונים שזור רבות מפסקאותיו של רב צדוק, ואנו וננסה למצוא עוד יסודות חשובים מתוך הפסקאות השונות. בפסקה הבאה נראה כי המשותף לכל הדורות הללו הינן נשמות ישראל, שנשתלו בכל דור ודור:

ובדור המבול ובדור הפלגה היה מעורבב שם נפשות ישראל גם כן, שהרי מהן יצאו כל נפשות הגבוהות והקדושות. רק כוון שהיה מעורבב בין ע' (שבעים) הקליפות נתגבר הרע. וכן כתב האריז"ל שנפשות דור המבול היו במצרים ונגזר עליהם היאורה תשליכוהו ונפשות דור הפלגה היו גם כן במצרים ונגזר עליהם העבודה בחומר ובלבנים.

(פרי צדיק בראשית, פרשת בראשית, ז)

נפשותיהן של בני ישראל היו חלק מדור המבול והפלגה, ומהן נמשכו הנשמות הגבוהות שהתבטאו בסופו של דבר בעם ישראל. החטאים של אותן הדורות לא הגיעו מנפשותיהן, אלא מהנפשות שהיו מעורבות איתן. אותן נפשות ישראל שהיו בדורות הללו התגלגלו לדור שעבוד מצרים, ולכל דור נגזרה מסויימת בגזירות מצרים – לנפשות דור המבול נגזרה הגזירה "כָּל הַבֵּן הַיֶּלֶד הַיְאֹרָה תִּשְׁלַיְכֶהוּ" (שמות א, כב) כנגד המבול ששטף אותם, והגזירה שנגזרה על הנפשות שלקחו חלק בדור הפלגה היא "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֶמֶר וּבִלְבָנִים" (שם שם, יד) כנגד בניית מגדל בבל – "וַתְּהִי לָהֶם הַלְבָנָה לְאֶבֶן וְהַחֶמֶר הָיָה לָהֶם לְחֶמֶר" (בראשית יא, ג). דווקא על ידי עבודת הפרך יוכלו נפשות ישראל להתנקות מחטאי הדורות הקודמים:

ועל ידי העבודות והעינוי יתבררו ויתלבנו מחטא דור המבול, כי בחטא פגם הברית המשפט להיות עבד וכמו שמצינו בהאחים שדנו את יוסף למכרו לעבד. והוא היה שורש קדושת הברית אבל היה צריך לבירורים... וחטא כנען היה בפגם הברית בפגם חם, אף זה לכה ונמכרנו. ונמכר למצרים שהיא מקום הזימה ושם נתברר על ידי הנסיון שהוא נקי ומוגדר ונגדרו כל ישראל בזכותו... ועל ידי העבודות והעינוי תקנו חטא דור המבול, וכמו שכתב האר"י ז"ל שמנפשות דור המבול נגזר עליהם היאורה תשליכוהו. ומשה רבינו הצלם כמו שאמרו (סוטה יב, ב) שש מאות אלף רגלי וגו', אמר להם משה בשבילי נצלם כולכם. ומהנפשות שבדור הפלגה עבדו בהם בחומר ובלבנים. ואחר שנתבררו במצרים ונגאלו זכו לקבל התורה לא נצרכו עוד לעבודות ועינוי רק להיות עמלים בתורה ולהיות דרופתקי דאורייתא.

(פרי צדיק בראשית, פרשת נח, ב)

רב צדוק קושר כאן קשר מבריק בין פגם הברית, מצרים ועם ישראל. ראשית הוא קובע כי התוצאה של פגימת הברית היא עבודות. רב צדוק לא מציין מקור לכך, אך אפשר לפרש אולי שהעבודות מתבטאת בשעבוד ליצרים הנמוכים של האדם, לחוסר היכולת של האדם לנתב את חייו לכיוון מרומם והשתקעות בעולם של תאוות. את הקשר בין שמירת הברית לעבודות הוא מוצא במכירת האחים את יוסף, אשר מסמל את קדושת הברית כחלק מהיותו קשור למידת היסוד, וכפי שמשתקף בפרשת אשת פוטיפר, אך כדי באמת לברר סגולה זו לעומק עליו להמכר לעבד. סגולת שמירת הברית מתבטאת אם כן במצב של עבודות. כעת נקשר הקשר למצרים, "מקום הזימה" ובית העבדים הגדול בעולם, בהתאם לצאצאי חם אשר גילה את ערוותו של נח אביו ונענש על כך.⁵ שמירת הברית של יוסף במצרים היא זו שהעניקה לבני ישראל

את הכח לגדור עצמם מהחטא, ועל ידי העבודה הקשה והעינויים לתקן את חטא דור המבול ולצאת ממצרים.⁶

בפסקה אחרת מתאר רב צדוק במקורות רבה את היכולת שלנו לתקן את פגם הברית של דור המבול על ידי כתיבת דברי תורה, ומדמה בין טיפת הדיו לטיפה שנשפכה לבטלה:

כי בדור המבול היה ראוי להיות מתן תורה... וכן עונם בהוצאת זרע לבטלה... דכתיבה דברי תורה הוא תיקון לזה, כי הכתב הוא גילוי טיפי חכמה שבמוח לפועל, על ידי זה מאסף טיפי מוחו שיצאו לבטלה, כי הכתוב הוא להיות לזכרון, ושלא יהיה כדבר של בטלה, ועל ידי זה מתקבצים נדחי נפשות העשוקות גם כן.
(ליקוטי מאמרים – קדושת השבת, עמ' 47)

כאמור, רב צדוק חוזר במקומות רבים על הרעיון שדור המבול היה ראוי לקבל את התורה – "דהיה ראוי להיות מתן תורה בדור המבול, והיה אז ג"כ משה רבינו ע"ה אלמלי זכו, רק שבחטאם נהפך שפע מי התורה למי המבול",⁷ "אהבת התורה בלא השי"ת, הינו אהבת החכמה בלבד – זהו דור המבול, שאמרו בזוהר שהיה ראוי אז להיות מתן תורה... ומזה נמשך זנות".⁸ מעניינת במיוחד הפסקה הבאה, בה רב צדוק מגלה כי דור המבול זכה להארות רוחניות גדולות מאוד שאפשרו להם להבין את מהות מציאות הרע, אך במקום להשתמש בהארות אלה לטובה הם נפלו והלכו אחר תאוותיהם, בחשבם כי בכך הם מקיימים רצון ה':

כי כל זמן שיש מציאות לרע אם יאיר השם יתברך עיניהם לדעת צורך שורש מציאות זה יוכלו לדבק ברע חס ושלום כמו שהיה בדור המבול (וסדום) שאמרו ז"ל (סנהדרין קח, ב) שהטעימן הקב"ה מעין עולם הבא וכידוע מה שכתוב בזוהר (ח"ג רטז ריש ע"ב) דאז היה ראוי להיות מתן תורה ובשגם זה משה שהיה גם כן אז כנודע רק שהיו על דרך מלכין קדמאין דמיתו שרצו להשיג יותר מכפי כחן. ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין (מכות י, ב) והשם יתברך הראה להם הארות מעין

6 ועיין עוד בפרי צדיק בראשית, פרשת נח, א: "מה שגרם לדור המבול להיות רבה רעת האדם בארץ היה מרוב טובת עולם הזה שהיה להם, ולא היה עליהם עול מלכות שמים ולא עול דרך ארץ, כם לא נצרכו גם לעבוד בשדה... וע"י העבדות והעינוי תקנו חטא דור המבול, שמנפשות דור המבול נגזר עליהם היאורתה תשליכוהו". ייתכן ש"רוב טובת העולם" בלא עול מלכות שמיים ודרך ארץ קשורים בפגימת הברית, כפי שמובא בליקוט מאמרים, עמ' 203: "ולכך דור המבול נאבדו מן העולם שפרצו בדרך ארץ, שדרך ארץ הוא ההגדרה בתאות לבו, לבלתי היות פרוץ בשרירות לבו בגזל ועריות".

7 רסיסי לילה, מד, א.

8 צדקת הצדיק קצו.

עולם הבא להשיג שורש מציאות עולם הזה. ועל ידי זה שהבינו איך שורש מציאות הרע גם כן מאמיתותו יתברך דאין עוד מלבדו הלכו בשרירות לבם ואחר תאוותם בחשבם דעם כל זה אין נתוקים מהשם יתברך דהכל מהשם יתברך.⁹
(רסיסי לילה, נב, ב)

מעניין להשוות את הנאמר בפסקה זו לאחד הנושאים הנחקרים ביותר במשנתו של רב צדוק והוא מושג ה"תשובה". הפסקה במרכזית בנושא מופיעה בצדקת הצדיק, מ, האומרת כי "עיקר התשובה הוא עד שיאיר ה' עיניו, שיהיו זדונות כזכויות, רוצה לומר שיכיר ויבין שכל מה שחטא היה גם כן ברצון ה' יתברך". כלומר, התשובה גורמת לכך שמעשיו הרעים של האדם יכנסו תחת רצון ה'. אם כן, היות וכל המעשים הרעים גם הם מעשי ה', ובמיוחד שאנשי דור המבול זכו להארה גדולה שחשפה להם את שורש ומהות הרע במציאות, מדוע היה עליהם להמחות מעל פני האדמה? התשובה פשוטה – דבריו של רב צדוק על הופעת הרע כחלק מרצון ה' קשורים למושג התשובה. בלא תשובה אין משמעות לרע כחלק מרצון ה'. לכן אנשי דור המבול נמחו, כיוון שלא שבו ממעשיהם. ועם זאת, עדיין יש לדור המבול תיקון – עם ישראל.

דור הפלגה, דיבור ותורה שבעל פה

לאחר חטאי דור המבול שגרם למחייתם מן הארץ, חטאו צאצאי נוח בבניית מגדל בבל ונענשו בפילוג האנושות לשבעים עם ולשון. רב צדוק מרבה להתייחס לדור זה כאשר הוא מתייחס לדור המבול, ומבחינתו הם מבטאים שני צדדים שונים אך מקבילים במציאות ההיסטורית ובעם ישראל. אמנם בחלומי לא מוזכר דור הפלגה, אך דור זה מוזכר במשנתו פעמים רבות לצד דור המבול והקשר שלו לעם ישראל. "דור המבול ודור הפלגה, הם שני דורות דגלות מצרים וגלות בבל... ואלה הדורות דני ישראל הן עצמן גלגולי אותן שני הדורות".¹⁰ מהו אם כן הקשר של דור הפלגה לעם ישראל? ראינו כבר כי שעבוד ישראל במצרים על ידי עבודת חומר ולבנים קשורה לחומרים מהם נבנה מגדל בבל. בפירושו לספר שמות שוב מבצע רב צדוק

9 דברים דומים כתב גם בצדקת הצדיק, צב, שם הוא מסייג קצת ואומר שההארה זו הייתה רק לזמן קצר: "לפעמים נפתח לאדם מדרגות ואם הוא רק לפי שעה ואח"כ נעלם ממנו והוא חוזר לסורו להיות משוקע בתאוות... בדור המבול שהטעמן מעין עוה"ב והרי א' בפ' ה' קורא שהעוה"ב אין בו שום הנאה וחמדה מענייני תאות עוה"ז רק נהנין מזיו השכינה ואחר פתיחת אור כזה הרי לא היו עוד בני מבול רק ע"כ שנפתח להם לשעה ונעלם". תודה לר' עוז מסורתי שהראה לי פסקה זו.

מהלך רב דורי, וקושר בין חטא אדם הראשון לחטא דור הפלגה ולתיקונו על ידי בני ישראל:

ולהט החרב המתהפכת הוא נגד פגם לשון הרע כמו שנאמר "ולשונם חרב חדה" (תהלים נז, ה)... ובב' הפגמים האלו מחטא אדם הראשון היה קלוקל דור המבול ודור הפלגה, כי דור המבול היו בפגם הברית ודור הפלגה היו בפגם הלשון, וכמו שאמרו (ב"ר לח): "ודברים אחדים שאמרו דברים חדים וכו'". והתיקון הכללי היה בגלות מצרים ובגלות בבל, כי מצרים ערות הארץ... וגלות בבל היה נגד דור הפלגה כי הבקעה היה בארץ שנער. ועל זה הוא תיקון תורה שבעל פה ועל כן נתיסד שם תלמוד בבלי.

(פרי צדיק שמות, פרשת משפטים, ד)

חטאם של דור הפלגה קשור באופן הדוק ללשון ולדיבור. אמנם מעשיהם היה לבנות מגדל פיס, אך תשעת הפסוקים העוסקים בפרשה מדגישים את מקום השפה בתהליך הבניה. בראשית הסיפור נאמר כי "וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים" (בראשית יא, א), ולאחר שנמצאת בקעה בשנער "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לִבְנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה... וַיֹּאמְרוּ: "הֲבֵה נִבְנֶה לָנוּ עִיר" (שם, ג-ד). לכן עונשם הוא פיזורם על פני הארץ ובלילת שפתם לשבעים שפות שונות: "וַיֹּאמֶר ה': הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֲלֹם לַעֲשׂוֹת... הֲבֵה נִרְדֶּה וְנִבְלֶה שָׂם שְׂפָתָם... עַל כֵּן קָרָא שְׂמָה "בְּבֶל", כִּי שָׂם בְּלַל ה' שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ, וּמִשָּׁם הִפְצִים יְהוָה עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ (שם, ה-ט). התיקון לחטא הדיבור של דור הפלגה נעשה על ידי עם ישראל לאחר חורבן הבית הראשון, אז גלו לבבל, היא שנער,¹¹ ושם נהגתה ונכתבה התורה שבעל פה, אשר משלימה את תהליך קבלת התורה שהחל ביצירת מצרים ומעמד הר סיני. "דור הפלגה גלו למקומן לארץ שנער ושם קבלו תורה שנית, קיימו מה שקבלו כבר וזכו לתורה שבעל פה".¹² התלמוד הבבלי הוא למעשה תיקון חטא דור הפלגה. על נקודה זו מרחיב רב צדוק במקום נוסף:

התורה שבעל פה הם דור הפלגה, שהיה בארץ שנער ששם יסוד תורה שבע"פ בימי אנשי כנסת הגדולה והשלמתו בתלמוד בבלי. שכוחם שפה אחת ודברים אחדים. בכח הדבור, רק שהיה דברים חדשים בלשון הרע על אלופו של עולם. ומרפא לשון - עץ חיים, מאי תקנתיה - אם תלמיד חכם יעסוק בתורה.

(לקוטי מאמרים נד)

11 ראה אנצקליפודיה מקראית, ח, הוצאת מוסד ביאליק, עמ' 225: "בספרות הנבואה השם שנער הוא בגדר חידוש שם עתיק לציון גיאוגרפי מיוחד לבבל, תוך הסתמכות על המסורת הקדומה".

12 לקוטי מאמרים - קדושת השבת, עמ' 59.

הלומד את התורה שבעל פה שמקורה בבל מתקן את החטא הגדול של דור הפלגה, ובכך מקדם את העולם עוד צעד אל עבר תיקון שלם וכולל. במקום אחר נמשך הכיוון של היות התלמוד הבבלי תיקון לדור הפלגה, ומוסיף שבניית המגדל הייתה רצון לבניה של דבר המקביל לבית המקדש: ¹³ "כן בדור הפלגה היה הזמן להתגלות התפשטות תורה שבעל פה. ועיקר התפשטות תורה שבעל פה היה בבבל... ועל כן כשהרגישו בשנער מקום הראוי להתגלות התפשטות תורה שבעל פה עשו הם מגדול לעומת המקדש שהוא מקום שמשם יוצא תורה שבעל פה". אמנם הזריחה של התורה שבעל פה החלה לאחר חורבן הבית הראשון, אמנם שורשיה נטועים בבית המקדש, שם ישבו הסנהדרין ושפטו את ישראל על פי דיני התורה שבכתב ובעל פה. בבבל החלה התורה שבעל פה להתגלות ולהתפשט, זאת על ידי הכוונה א-להית, כתיקון לחטא דור הפלגה.

דור המדבר ודור המשיח

בתחילת דברינו ראינו את החלום של רב צדוק שחלם באיזביצא ושינה את חייו. בחלום שזור רב צדוק את מהלך ההיסטוריה דרך דור המבול, דור המדבר ודורו של משיח, ומצהיר כי ישנן נשמות משותפות לשלושת הדורות הללו: "ובכלל הדברים היו אומרים לי כי הדור של משיח יהיה אותם הנפשות עצמן של דור המדבר... והם עצמן אותן הנפשות של דור המבול". ראינו את הכוחות הגדולים של דור המבול אשר היו יכולים בעצמם לקבל התורה, שניתנה רק לדור המדבר. רב צדוק מגלה לנו כי הכוחות של דור המדבר היו גדולים מהקודמים בהרבה, ואילו כוחותיו של דור המשיח יהיו גדולים אף יותר:

דור המדבר הגדול מכל הדורות הוא כקודש קודשים כנגד כל הדורות כולם. והוא כלום כנגד דורו של משיח, שאז יבורר הקדושה דכל נפש פרטי מישראל, דאז יהיה תכלית תוקף הקדושה שאפשר למין האנושי שישג, שמשם ילכו לעולם הבא, ואי אפשר להשיג מדרגה יותר.

(ישראל קדושים, עמ' 48)

דור המדבר היה כולו קודש, כנגד הקדושה של כל הדורות כולם, ועדיין יחשב ככלום לעומת קדושת דורו של המשיח. מעניין לשים לב כי בפסקה זו מגלה לנו רב צדוק מה תהיה גדולתו של דורו של משיח – הקדושה הפרטית. כל פרט ופרט מעם ישראל יתגלה כקדוש בפני עצמו, בעל כוחות קדושה אישיים ופנימיים. כמובן

שקדושה פרטית זו תיצור ציבור כללי שאין קדושה כדוגמתו, זוהי גדולתו של עם ישראל – קדושת הפרט אשר יוצרת את קדושת הכלל. אולי ניתן לדקדק מהבנה זו כי קדושת דור המדבר הייתה בעיקר קדושה כללית, של כלל הציבור היוצא ממצרים ומקבל את התורה, אך הקדושה הפרטית של כל אחד ואחד עדיין לא הייתה בשיאה. בדורו של משיח לעומת זאת אף הקדושה הפרטית של כל אדם ואדם תגיע לשיא כוחותיה.

לסיום, נעיין בסוף חלומו של רב צדוק, שם הוא משווה את התחדשות דורו של משיח להתחדשות הנשר – "והדור של משיח יהיה בסוד תתחדש כְּנֶשֶׁר נְעוּרֵיכִי (תהלים קג, ה) שיהיה גם כן אותו הדור של חסד נעורים שיתחדש שנית". ראינו כי בצדקת הצדיק, צה הוא מרחיב על כך וכותב:

וזה הי' דור המדבר כמ"ש וזכרתי לך חסד נעוריך והם עצמם אותם הנפשות (של דובר המבול)... ודורו של משיח אז יהי' פעם ג' (שלישית) 'אותו דור בסוד מה שכתוב תתחדש כְּנֶשֶׁר נְעוּרֵיכִי, ואז יהי' התיקון הגמור שבאות בערבוביא חטאת נעורים וחסד נעורים, והטוב יתגבר על הרע ויהפכו לטוב.

דורו של משיח יהיה דור של אנשים שמורכבים משני הצדדים האלה – המבול והמדבר, כוחות אדירים שכוללים גם טוב וגם רע. אז מהו אם כן הייחוד של דור המשיח, מלבד השילוב המופלא הזה בין שני קטבים אלה? זהו "סוד תתחדש כְּנֶשֶׁר נְעוּרֵיכִי". בפסוק זה מתהלים פונה דוד המלך אל נפשו וקורא לה להתבונן בכל הטוב שעושה האל עמה:

בְּרָכִי נַפְשִׁי אֵת ה' וְאֵל תִּשְׁכַּחֵי כָּל גְּמוּלָיו. הִסְלַח לְכָל עֲוֹנֵי תִרְפָּא לְכָל תַּחֲלָאִיכִי.
הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיִּיכִי הַמַּעֲטָרְכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים. הַמְשַׁבֵּעַ בְּטוֹב עֲדִיךָ תַתְּחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁר
נְעוּרֵיכִי.

(תהלים קג, ב-ה)

מהי הטובה הגדולה כל כך בהתחדשות כנשר? "מצודות דוד" על הפסוק מפרש "כמו הנשר מחדש כנפיו מעשר שנים לעשר שנים וחוזר הוא לימי נעוריו, כן תתחדש ימי נעוריו באמיץ כח ובבריאות". סוד התחדשות הנשר הוא סוד החזרה לימי הנעורים, באומץ, בכח, בבריאות. כדי להבין זאת לעומק נתבונן קצת במהלך חייו של הנשר.¹⁴

14 פירוט על מהלך חייו של הנשר מצאתי במצגת שפורסמה בכתובת זו:
<http://www.tora.us.fm/tnk1/messages/njr.pps>

הנשר הוא העוף הדורס בעל תוחלת החיים הארוכה ביותר – שבעים שנים. אלא שכדי להגיע לתוחלת זו עליו לעבור תהליך מורכב ביותר בדרך; בגיל ארבעים טלפיו כבר ארוכים וגמישים מדי והוא לא יכול לטרוף יותר כבעבר. המקור שלו מתעקם והוא כבר לא יכול לאכול כפי צרכו. הנוצות נעשות סמיכות ומסתבכות והוא מתקשה לעוף. עליו להחליט – לוותר על החיים ולמות או לעבור תהליך התחדשות ארוך ומפרך. כדי להמשיך בחייו הוא עף לראש ההר ומכה עם מקורו על סלע עד שהוא נתלש. לאחר מכן הוא ממתין עד אשר יצמח לו מקור חדש, עמו הוא יכול לתלוש את טלפיו הארוכים מדי. כאשר הטפרים החדשים צומחים הוא משתמש בהם כדי לתלוש את נוצות כנפיו הסמיכות יתר על המידה. משהשלים תהליך זה, לאחר מאה וחמישים יום של עקירה, צמיחה וטיפול, הוא יכול להתחיל שלב חדש בחייו, שלב מחודש, של חזרה לימי הנעורים בימי הבגרות. תהליך התחדשות הנשר אם כן הינו תהליך של שימוש בכוחות הקודמים שהלכו ואיבדו מערכם, והפיכתם לכוח צמיחה חדש וחזק הרבה יותר מקודמו. כך גם דורו של משיח, אשר ייקח את הכוחות העצומים שהיו טמונים בדורות הקודמים בצורה חלקית ובלתי מתוקנת, וישתמש בהם כדי להעצים את כוחות הקדושה הטמונים בהם.

- בשולי הדברים: רב צדוק היה הוגה ויוצר פורה מאוד, ומחשבתו הניבה ספרים רבים. כמוכן שאני הקטן לא זכיתי ללמוד את כולם, לכן נראה לי ראוי לציין לטובה את העמלים על עריכת קודקס מקיף לספרי רב צדוק הכהן שסייע לי בכתיבת המאמר - "המפתח השלם לספרי רבי צדוק הכהן מלובלין" שנערך על ידי חיים הירש. אמנם אין לי חלק בנסתרות, אך נדמה כי לעמלים על כתיבת "מפתחות" לספרים שונים שמור חלק מיוחד בעולם הבא.